“Beter rechtop te sterven dan op je knieën te leven”

Charlie Hebdo heeft zich altijd verzet tegen elke vorm van extremisme, tegen achterlijkheid

door Rudi Wester

In mijn huis in Amsterdam hangt een grimmige politieke spotprent, gekregen van Bernhard Holtrop, die al jaren onder de naam Willem zijn karikaturen in *Charlie Hebdo* publiceert. Je ziet een blote, graatmagere Nicolas Sarkozy in hurkzit, die triomfantelijk zijn tong uitsteekt, de benen wijd uit en steunend op zijn handen. Op de top van zijn enorme pik torent nogmaals zijn eigen hoofd, nu met zonnebril getooid. De vleesgeworden machtswellusteling, de hautainiteit van de domheid: de cartoonisten van *Charlie Hebdo* wisten er wel raad mee, en ze beeldden deze genadeloos af. Ze spotten ermee, of het nu politici, extremisten, christenen, joden of moslims waren. Of de profeet Mohammed, die hen nu noodlottig geworden is.

Maar in het gewone leven is Willem een zeer zachtmoedig mens, verlegen bijna, en een trouwe bezoeker van het Institut Néerlandais in Parijs, waar ik van 2003-2009 directeur was. Het heeft zijn leven gered dat hij niet van de wekelijkse redactievergaderingen van Charlie Hebdo op woensdagmorgen hield, hij was nog onderweg van zijn eiland voor de Bretonse kust naar Parijs op die gruwelijke zevende januari waarop de redactie van *Charlie Hebdo* door fanatieke moslimextremisten werd gedecimeerd. Het extremisme dat *Charlie Hebdo* met de pen en het woord vurig bestreed. Hoe cynisch kun je het hebben?

De grote toptalenten van het Franse cartoon en politieke spotprenten, Georges Wolinski, Jean Cabut alias Cabu, Stéphane Charbonnier alias Charb en tevens hoofdredacteur, Bernard Verlhac alias Tignous, Philippe Honoré alias Honoré, corrector Mustapha Ourrad, columniste en pschychoanalytica Elsa Cayat, columnist en econoom bij de Banque de France Bernard Maris: allemaal zijn ze koelbloedig doodgeschoten. Grote kunstenaars en intellectuelen waren ze, bevlogen mensen. Voor niets en niemand bang. In een mooi interview met *de Volkskrant*-correspondent in Parijs, Ariejan Korteweg, zei Charb precies een jaar geleden, toen er ook al politieagenten voor de deur stonden en hij persoonlijk werd bewaakt:” Wil je vrijheid van beweging, waarop je recht hebt? Of wil je absolute vrijheid van meningsuiting? Dan kies ik voor het laatste”.

Typisch Frans. Voor Fransen is de vrijheid van meningsuiting, het liefst vervat in satire, het allerhoogste goed in een democratie. Schrijvers, tekenaars en intellectuelen zien het als hun onvervreemdbaar recht op aarde, al eeuwenlang. Toneelschrijver Molière bekritiseerde in de zeventiende eeuw de burgerlijke hypocrisie. Zijn tijdgenoot, de filosoof en wiskundige René Descartes, was al veel scherper: hij hekelde het domweg geloven in een God, een mens moest zijn eigen mening vormen: "Ik denk, dus ik ben". Vrijdenker Voltaire deed er een eeuw later nog een flinke schep bovenop. Hij beschimpte de aristocraten en de clerus van zijn land zodanig dat hij naar het buitenland werd verbannen. "Ik verafschuw wat u zegt, maar ik zal altijd het recht om het te zeggen tot de dood toe verdedigen" is een samenvatting van Voltaire's gedachtengoed. Voltaire geldt als de wegbereider van de Franse Revolutie, DE Revolutie, waarbij met de bestorming van de Bastille op 14 juli 1789 de waarden van de huidige Republiek met de woorden Liberté. Egalité. Fraternité (Vrijheid, gelijkheid, broederschap) voor altijd werden gemunt. De roemruchte Markies de Sade, de schrijver Céline, de komiek Dieudonné, zij allen staan in de Franse traditie van schelden en schimpen. Niets is voor de Fransen heilig, de vrijheid van meningsuiting zullen ze tot de laatste snik verdedigen. Provoceren willen ze, om de grenzen van deze vrijheid op te zoeken, het debat los te maken. Daarin gaan ze veel verder dan welke Westerse natie dan ook. De meeste media wilden de spotprenten van de profeet Mohammet van de Deense cartoonist Kurt Westergaard niet afdrukken. *Charlie Hebdo* deed dat als enige in Frankrijk wel, en voegden er nog veel andere, nog provocerender, aan toe. Ze hebben het met de dood moeten bekopen.

Ook *Charlie Hebdo* zat, naast het andere broertje *Le Canard Enchaîné*, in een lange Franse traditie van satirische tijdschriften met politieke tekeningen en karikaturen. Zo verschenen er tussen 4 april 1901 en 15 oktober 1912 maar liefst 593 nummers van *L'Assiette au beurre: revue illustrée, satirique et libertaire*. Grote schilders als Juan Gris, Kees van Dongen en Félix Vallotton werkten er aan mee, evenals beroemde illustratoren als Steinlen en Caran d'Ache. Ook hier weer waren het politieke tekeningen en satire ineen. *L'Assiette au beurre* predikte, vaak in heftige prenten en bewoordingen, anti-militarisme, anti-kapitalisme, anti-ambtenarij, anti-… alles. Maar vooral was religie ook hier het mikpunt van spot. In de aflevering van 17 mei 1904, getiteld 'Le crédo anarchiste', prevelt een dikkige goedzak: "Ik geloof in RELIGIE omdat deze absurd is". Of deze, uit 1906, waar een kardinaal knielt voor een kast vol met dukaten: "Het Gebed. Almachtig Goud, ik aanbid geen andere God dan u". Het klinkt nu wat braaf, maar voor die tijd was het zeer gewaagd. Het blad werd gezien als 'de anarchistische luis in de pels'

van de gegoede burgerij en de katholieke kerk. *Charlie Hebdo* is dezelfde luis in de pels voor de huidige Franse maatschappij, erg geliefd waren ook zij niet bij het establishment, bij politici, bij religieuze leiders. Maar in hun woede over deze laffe aanslag, zijn alle Fransen voorlopig herenigd en eren zij hun helden van het vrije woord. Ze zouden kunnen zeggen: "*Charlie Hebdo* is een klootzak, maar het is wel *onze* klootzak".

Satire hoort bij Frankrijk, satire *is* Frankrijk. Maar je moet de Franse samenleving wel heel goed kennen, wil je, als Nederlander, om dezelfde dingen kunnen lachen als de Fransen. Het Nederlandse gevoel voor humor is, tja, anders. We vinden de Franse komieken Louis de Funès en Jacques Tati wel leuk, maar ook weer niet zó leuk. De spotprent in mijn huis van Nicolas Sarkozy door Willem wordt door mijn gasten meestal wat meesmuilend bekeken. Maar de helden van het vrije woord, van de nietsontziende spotprent, van de provocatie tot het uiterste van *Charlie Hebdo*, die kennen wij weer niet. De uitspraak van Charb "Liever rechtop te sterven dan op je knieën te leven", gaat nu de hele wereld over.

Gaat *Charlie Hebdo* door? Een huilende redacteur die de slachtpartij heeft overleeft omdat ook hij te laat was voor de vergadering, Patrick Pelloux, zei tegen radiozender France Inter: "Ik zeg wat Charb gezegd zou hebben: we houden er niet mee op. En ik zeg Cabu na: we moeten een nog beter blad maken. Dus dat gaan we doen. Ik weet nog niet hoe, maar we zullen het schrijven met onze tranen". Er is al 500.000 € opgehaald voor de komende editie van 1 miljoen exemplaren op woensdag 14 januari. Onder andere door Google. De oude rotten van *Charlie Hebdo* zouden – wars als zij waren van adverteerders en kapitalisten – daar een stevige spotprent over hebben gemaakt.